

HRİSTİYAN DÜNYASINDA EKÜMENİZM SEKTEYE Mİ UĞRUYOR?

Mehmet Oğuzhan TULUN

Analist

Analiz No : 2018 / 26

21.09.2018

AVİM'in çeşitli yazılarında dikkat çektiği^[1] Hristiyan ekümenizm süreci, yakın zamanda ortaya çıkan önemli bir gelişme sebebiyle sekteye uğrama tehlikesiyle karşı karşıyadır: Ukrayna Ortodoks Kilisesi - Kiev Patrikhanesinin otosefal statüsü (bir kilisenin idari anlamda başka kiliselerden bağımsız olması) elde etme olasılığı vardır ve bu olasılık iki Doğu Ortodoks kilisesi olan Fener Rum Patrikhanesi ile Moskova Patrikhanesini karşı karşıya getirmiştir. İlk görünüşte bu gelişme bir dini meseleden ibaretmiş gibi gözükse de aslında bu gelişmenin siyasi boyutları da vardır. Ancak bu konulara girmeden önce okuyucuya Hristiyanlık çerçevesinde ekümenizm teriminin ne anlama geldiğini hatırlatmakta fayda vardır.

Üç semavî dinden birisi olan Hristiyanlık, ilahiyatsal (teolojik) anlaşmazlıklar ve siyasi çekişmeler sebebiyle zaman içerisinde üç ana kola ayrılmıştır: Katolik, Ortodoks ve Protestan. Katolik Hristiyanlık tek bir kilise yapılanması tarafından temsil edilse de (Roma Katolik Kilisesi), Ortodoks ve Protestan Hristiyanlık farklı dini akımların ve siyasi yapılanmaların bir yansıması olan çeşitli kiliseler tarafından temsil edilmektedir. Ancak bu kiliseler kendi aralarındaki tüm anlaşmazlıklara ve farklılıklara rağmen ortaklıklarına vurgu yapmaya çalışmakta ve birlikte hareket etmeye ve karar almaya çalışmaktadırlar. Merkezi bir yönetim altında olmayan bu ortaklık ve işbirliği sürecine ekümenizm veya ekümeniklik ismi verilmektedir. Ekümenizm hakkında daha detaylı bir açıklama ise şu şekildedir:

* Kısaca ifade edecek olursak, bu terimi [ekümenizm], II. Vatikan Konsilinde kullanılan ve resmi olarak Katolik teoloji diline kazandıranların kullandığı anlamda, salt Hristiyanlık bağlamında ve tamamen teolojik anlamda kullanıyoruz. Ekümenizm, daha doğrusu (genellikle geçici akımları akla getiren -ki maalesef son yıllarda ekümenizm de bundan nasibini almışa benziyor- nahoş -izm ekinden kaçınmak için) ekümeniklik, bizim için sadece *unitatis redintegratio* (birliğin yeniden oluşturulması) demektir; başka bir deyişle, vaftiz edilmiş kişilerin İsa Mesih ile aralarında hasıl olan, fakat tarih süreci içinde tehlikeye düşmüş veya bozulmuş

birliğin yeniden tesis edilmesi. Dolayısıyla ekümeniklik, ne yalnızca barışseverlik, diyalog ya da buluşma, dahası, ne de hoşgörüdür (daha ziyade olumsuz bir nitelik taşıyan hoşgörü terimi, tam da insan kalbinin katılığına oranla olumlu bir niteliğe bürünür); ekümeniklik, bunların hepsini içermekle birlikte, Hıristiyanlığın gizemsel gerçekliğine dayanır ve bu nedenle Hıristiyanların İsa Mesihin gizemiyle kurdukları temel bağ üzerinden tanımlanır.

Unitatis redintegratio eğilimi, erekliliği ve kilise bünyesinde yarattığı gerilim bakımından ekümenikliği tanımlıyorsa da, görünürdeki farklı yönelimleri aşip altta yatan birliğe ulaşmak, bu ana ilke, ekümenik olmanın temel metodolojisi olarak değerlendirilebilir.[2]

Hristiyan dünyasında ekümenizmi pekiştirmeye yönelik çeşitli faaliyetlere örnek gösterilebilir: a) dünyanın en büyük Hristiyan örgütü olan Dünya Kiliseler Konseyinin bünyesinde yürüttüğü faaliyetler,[3] b) dünyanın en büyük Hristiyan örgütü Dünya Kiliseler Konseyi ile dünyanın en büyük kilisesi olan Roma Katolik Kilisesi arasındaki ilişkiler, c) 2016 yılında (tam katılım olmamasına rağmen) Doğu Ortodoks kiliselerinin 1200 yıl aradan sonra Girit adasında Kutsal ve Büyük Konsili düzenlemeleri,[4] d) 2016 yılında Roma Katolik Kilisesi ruhani önderi Papa Fransuva ile dünyanın en büyük Ortodoks kilisesi olan Rus Ortodoks Kilisesi (Moskova Patrikhanesi) ruhani önderi Patrik Kirillin Kübada gerçekleştirdikleri toplantı,[5] e) Türkiyeyi ilgilendiren bir örnek olarak: geçmişte Dünya Kiliseler Konseyi ve Papa Fransuvanın sorgusuz sualsiz Ermeni soykırımı anlatısına destek vermiş olmaları.[6]

Ancak Hristiyan dünyası için olumlu sayılabilecek bu gelişmeler bir yana, çeşitli kiliseler arasında bazen krize sebep olan anlaşmazlıklar da çıkmaktadır. Şu anda gündemdeki en önemli kriz, İstanbulda bulunan Fener Rum Patrikhanesi ile Moskova Patrikhanesi arasında Ukrayna üzerinden çıkan krizdir. Bu krizin detayına girmeden önce iki kiliseyi de tanıtmakta fayda vardır.

Dünyada 14 otosefal (idari anlamda bağımsız) Doğu Ortodoks kilisesi bulunmaktadır. Fener Rum Patrikhanesi Ortodoks geleneklerine göre eşitler arasında birinci (*primus inter pares*) sayılmaktadır, ancak bunun Doğu Ortodoks dünyası için ne anlama geldiği ve Doğu Ortodoks kiliselerin diğer Hristiyan mezheplerinden kiliseler ile nasıl ilişki kurması gerektiği bir tartışma konusudur. Fener Rum Patrikhanesi Doğu Ortodoks dünyasının merkezi sayılmak dışında, Lozan Barış Antlaşmasının şekillendirildiği Lozan Barış Konferansında varılan (ve tutanaklara geçen) sözlü mutabakat çerçevesinde[7] bir Türk kuruluşudur. Fener Rum Patrikhanesi kendisini Ekümenik (Evrensel) Patrikhane olarak tanıtmaktadır, ancak bu kullanım Patrikhaneyi (Roma Katolik Kilisesi-İtalya örneğinde olduğu gibi) devlet içinde devlete çevireceği için Türkiye bu sıfatı ulusal çıkarları açısından hiçbir zaman kabul etmemiştir. Patrikhane, İstanbulun Eyüp Kaymakamlığına bağlı bir şekilde faaliyet göstermekte ve Türkiyenin Rum cemaatinin dini ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Fener Rum Patrikleri (şu anda I. Bartholomeos) Türk vatandaşları arasında seçilirler. Son olarak burada yadırganacak bir durumu belirtmek gerekmektedir: bir Türk kurumu olan Fener Rum Patrikhanesinin resmi internet sitesinin Yunanca, İngilizce ve Fransızca sayfası bulunmakta, ancak Türkçe sayfası bulunmamaktadır.[8]

Moskova Patrikhanesi ise görev alanına giren cemaat bakımından dünyanın en büyük Ortodoks kilisesidir. Moskova Patrikhanesi her zaman için Fener Rum Patrikhanesini kendisine rakip görmüştür. Moskova Patrikhanesi, Fener Rum Patrikhanesinin eşitler arasında birinci konumunu kabul etmekte, ancak bunun sadece onursal bir unvan olduğunu savunmaktadır. Tarih boyunca da Moskova Patrikhanesi; birinci Romanın (Roma - Roma Katolik Kilisesi) yozlaşması ve ikinci Romanın düşmesi (İstanbul - İstanbulun fethi ve Hristiyanlığın öncüsü olan Bizans İmparatorluğunun Osmanlı İmparatorluğu karşısında yenilmesi ve çökmesi) sebebiyle artık Moskovanın üçüncü ve son Roma olduğunu ve kendisinin Hristiyanlığın kurtarıcısı olduğunu savunmuştur.[9] Sovyetler Birliği döneminde sistematik devlet zulmüne maruz kalan ve Sovyet ideolojisinin savunuculuğunu yapmaya zorlanan Moskova Patrikhanesi, günümüzde artık Rusya Federasyonu devleti ile ortakyaşar (sembiyotik) bir ilişki içerisine girmiştir:[10] Rus devleti iç ve dış politikalarında Moskova Patrikhanesinin verdiği manevi destekten yararlanmakta, Moskova Patrikhanesi ise Rus devletinin gücünü arkasına alarak Rus toplumu ve Slav toplumları üzerindeki nüfuzunu arttırmakta ve Rusyada faaliyet gösteren yabancı kaynaklı kiliselerin (örneğin Amerikalı Mormon misyonerlerin veya Yehova'nın Şahitleri misyonerlerinin kurduğu Protestan kiliselerin) yayılmasını engellemektedir.

Aslında Moskova Patrikhanesinin günümüzde ortaya koyduğu söylemlere bakılacak olursa, üçüncü Roma zihniyetinin devam ettiği ve Patrikhanenin günümüzde sergilediği bazı davranışlarının da Fener Rum Patrikhanesinin konumunu zedelemeye yönelik olduğu söylenebilir. Örneğin Moskova Patriği Kirill, Papa Fransuva ile 2016 yılında Kübada yaptığı toplantıda kendisinin Doğu Ortodoks dünyasının önderi olduğu izlenimi yaratmıştır.[11] Oysa Doğu Ortodoks dünyasında Papa Fransuvanın konumuyla ve gücüyle en çok benzeşen dini yetkili Fener Rum Patriğidir. Bir başka örnek vermek gerekirse, Moskova Patrikhanesi son anda 2016da Giritte Fener Rum Patriği başkanlığında toplanan Kutsal ve Büyük Konsile katılmaktan vazgeçmiştir (Konsile üç kilise daha katılmamıştır). Böylece Konsil, bırakın ekümenik/evrensel sayılmayı, pan-Ortodoks sayılması bile sorgulanır hale gelmiştir.[12]

Fener Rum Patrikhanesi 7 Eylül 2018de aldığı bir kararla Moskova Patrikhanesini zora sokacak bir karar almıştır: Fener Rum Patrikhanesi, Ukrayna Ortodoks Kilisesi - Kiev Patrikhanesine otosefal statüsü bahşetmeye hazırlandığını beyan etmiştir.[13] Bu statünün bahşedilme sürecinin tamamlanması için Fener Rum Patrikhanesi ABD ve Kanadada bulunun iki din görevlisini (bir nevi büyükelçi olarak) Kieve tayin etmiştir.

Ukraynada üç ayrı Ortodoks kilisesi bulunmaktadır: Moskova Patrikhanesi'ne bağlı olan ve Rusya yanlısı söylem benimseyen Ukrayna Ortodoks Kilisesi, Ukraynalı vatanseverlerin kurduğu Ukrayna Ortodoks Kilisesi - Kiev Patrikhanesi (kısaca Kiev Patrikhanesi) ve yine Ukraynalı vatanseverlerin kurduğu bir başka kilise olan Ukrayna Otosefal Ortodoks Kilisesi. Bu üç Ortodoks kilisesi dini öğretiler ve ayinler bakımından aynıdır, ancak Ukrayna Ortodoks Kilisesinin bağımsızlığı meselesi konusunda zıtlaşmaktadırlar.[14] Doğu Ortodoks dünyası sadece Moskova Patrikhanesine bağlı olan Ukrayna Ortodoks Kilisesini resmi olarak tanımaktadır. Fener Rum Patrikhanesinin Kiev Patrikhanesinin otosefal olmasına onay vermesiyle bu kilise Doğu Ortodoks dünyasında Moskova Patrikhanesinden ayrı sayılır hale gelecektir. Haberlerden anlaşıldığı kadarıyla, bu kararla Kiev Patrikhanesi ve

Ukrayna Otofefal Ortodoks Kilisesi birleşerek tek bir bağımsız Ukrayna Ortodoks Kilisesi haline gelecektir. Moskova Patrikhanesine bağlı olan Ukrayna Ortodoks Kilisesinin ise bu sürecin doğal olarak dışarısında kalacağı belirtilmekte ve bu kilisenin cemaatinin kendisine Ukraynadaki Rus Ortodoks Kilisesi demek zorunda kalacağı tahmin edilmektedir.[15] Bu şekilde bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi şayet kurulursa, Moskova Patrikhanesi Ukraynada sahip olduğu cemaat ve kilise mal ve mülkünün (ve gelirin) çoğunluğunu ve bunun sonucu olarak da dünyanın en büyük Ortodoks kilisesi olma unvanını kaybedecektir. [16]

Sovyetler Birliğinin dağılması ve Ukraynanın bağımsızlığını kazanmasından bu yana Ukrayna devlet yetkilileri ve vatanseverleri Rus kimliğinden bağımsız bir Ukrayna ulusal kimliği yaratmak için faaliyetlerde bulunmuş, ancak bunların somut bir sonucu olmamıştır. Ukrayna halkı kendisini Rus halkından çok da farklı algılamamış veya algılayamamıştır. Ancak 2014te Ukraynada başlayan iç karışıklıklar sonrasında Kırımın Rusya tarafından ilhakı ve Ukraynanın doğusunda Rusya desteğiyle başlayan ayrılıkçı hareket sebebiyle Ukrayna kamuoyunda önemli değişimler olmuş, Rus kimliğinden bağımsız bir Ukrayna kimliği öne çıkmaya başlamıştır.

Moskova Patrikhanesinden bağımsız, Doğu Ortodoks dünyasında tanınırlığı olan bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi kurulması, Ukraynanın manevi anlamda Rusyadan kopuşu anlamına gelecektir (ki Rusya için Ukraynanın büyük stratejik, siyasi, tarihi ve kültürel önemi bulunmaktadır). Ukraynadaki çatışmalar sebebiyle zaten Ukraynalı Ortodokslar, Rusya yanlısı Ukrayna Ortodoks Kilisesinden koparak yavaş yavaş Kiev Patrikhanesinin müritleri olmaya başlamışlardı.[17] Kiev Patrikhanesinin Doğu Ortodoks dünyasında tanınırlık elde etmesinin tercih yapmakta zorlanan diğer Ukrayna Ortodokslarını da ikna ederek onların da Kiev Patrikhanesine kaymasını hızlandıracağı tahmin edilmektedir.[18] İşte tüm bunları hesaba katarak Ukrayna hem hükümet hem de meclis düzeyinde Fener Rum Patrikhanesine geçmiş yıllarda girişimlerde bulunmuştur. Ukrayna Devlet Başkanı Petro Poroshenko bu Nisan ayında yaptığı bir konuşmada Ukraynanın bu konudaki tutumunu şu şekilde özetlemiştir: Bu bir dini mesele değildir. Bu sadece bir devlet meselesi de değildir. Bu, Ukraynanın kendi kilisesinin yüzyıllar sonra kendi evine/yurduna dönüşü anlamına gelen tarihi bir olaydır.[19] Ukraynalı siyasetçiler dışında bu mesele Ukrayna kamuoyu açısından da önem arz etmektedir, zira kendisini dindar olarak tanımlamayan Ukraynalılar için bile Ortodoksluk Ukrayna ulusal kimliğinin önemli bir parçasıdır ve bu bakımından artık rakip (bazen de düşman) olarak algılanmaya başlanan Rusyadan bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi bir gereksinim haline gelmiştir. Ukrayna basınında ve halk arasında otosefal ve *tomos* (dini ferman □ bu konu bağlamında otosefeli statüsünün verilmesinin ilanı) gibi kavramlar sıkça konuşulur hale gelmiştir.[20]

Ancak tüm bu girişimlere rağmen bu konuda Fener Rum Patrikhanesinden bu yıla kadar olumlu bir yanıt alınamamıştır. Örnek olarak Ukraynanın girişimlerine rağmen bu konu 2016da düzenlenen Kutsal ve Büyük Konsilde gündeme alınmamıştır. Ukraynalı yetkililerin bu yıl ki girişimleri ise olumlu sonuç vermişe benzemektedir, ancak Fener Rum Patrikhanesinin geçen yıllar değil de neden bu yıl böyle bir karar aldığı bilinmemektedir. Bir yoruma göre Fener Rum Patrikhanesi, Moskova Patrikhanesinin Ortodoks dünyasında daha fazla güç elde etmek için sürdürdüğü faaliyetlerden artık rahatsızlık duymaya

başlamıştır ve Moskova Patrikhanesinin gücünü kırmak istemektedir.[21] Kiev Patrikhanesine otosefal unvanı verilme sürecinin bu Ekim ayında tamamlanabileceği belirtilmektedir.[22]

Bu gelişmeler karşısında Moskova Patrikhanesi Kilise Dış İlişkileri Dairesi Başkanı Volokolamsk Metropoliti İlarion açıklamalar yapmış ve Patrikhanenin Kutsal Meclisi (*Holy Synod*) olağanüstü toplantı düzenlemiştir. Metropolitan İlarion'un beyanatları[23] ve Kutsal Meclis toplantısıyla ilgili belgeler[24] incelendiğinde, Moskova Patrikhanesinin Doğu Ortodoks dünyasında kilise sisteminin iç işleyişini ve tarihi gelişimini ele aldığı ve Fener Rum Patrikhanesi ile olan ilişkilerini kapsamlı bir şekilde masaya yatırdığı anlaşılmaktadır.

Tahmin edileceği üzere Moskova Patrikhanesi, Fener Rum Patrikhanesinin otosefal statüsü ile ilgili aldığı karara şiddetle karşı çıkmaktadır. Moskova Patrikhanesi, Ukrayna Ortodoks Kilisesinin böyle bir karar alınması için talepte bulunmadığını,[25] Ukrayna'nın Moskova Patrikhanesinin kanonik (kilise hukuku) yetki alanına girdiğini ve dolayısıyla Fener Rum Patrikhanesinin böyle bir karar almaya yetkisi olmadığını belirtmiştir. Moskova Patrikhanesi aynı zamanda Fener Rum Patrikhanesinin bu kararında ısrar etmesi durumunda iki kilise arasındaki ilişkileri tamamen koparmaktan başka çareleri kalmayacağını belirtmiştir.[26] Nitekim Moskova Patrikhanesi tarafından son yapılan açıklamada bu anlaşmazlıkta diplomatik yolların artık tüketildiği ve bu sebeple Fener Rum Patrikhanesiyle ilişkilerin dondurulmasına karar verildiği belirtilmiştir. Moskova Patrikhanesi, dini törenlerinde artık Fener Rum Patriği I. Bartholomeos için dua edilmeyeceğini ve Fener Rum Patrikhanesinin düzenlediği herhangi bir toplantıya katılım gerçekleştirilmeyeceğini belirtmiştir.[27] Ayrıca Patrikhane, Fener Rum Patrikhanesinin eşitler arasında birinci olma konumunu artık sorgulamaya başladığını ima etmiş,[28] bu süreçte Fener Rum Patrikhanesi ile diplomatik bir uzlaşma sağlanamazsa 1054 yılında patlak veren kiliseler arası Büyük Ayrılmaya (*Great Schism*) benzer sonuçların ortaya çıkabileceğini savunmuştur.[29]

[Güncelleme □ 24.09.2018]Fener Rum Patrikhanesi kısa bir süre önce yayınlanan bir gazete mülakatında Moskova Patrikhanesinin eleştirilerine yanıt vermiş ve otosefal statüsü ile ilgili kararının ayrıntılarına girmiştir. Patrikhane bu meseleyle ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

* Ekümenik Patrikhanenin görevleri arasında hangi kilisenin ne zaman özerk olacağına karar vermek yer alır. Bu karar aşamasında Patrikhanemiz hep aynı kriterleri uygular: Kilise bağımsız bir devletin toprağında bulunmalı ve otosefal olmaya yönelik talep bu kilise ve devlet tarafından yapılmalıdır. Ukrayna örneğinde, Patrikhanemiz diğer tüm durumlarda ne yaptıysa aynı şeyi yapmaktadır. Dolayısıyla Moskova Patrikhanesinin tepkisi dini ölçütlerle açıklanamaz...**

Fener Rum Patrikhanesi açıklamasının devamında Moskova Patrikhanesinin Rus devleti ile beraber hareket ettiğini belirtmiş ve buradan yola çıkarak Moskova Patrikhanesini manevi ve dini ölçütler yerine dünyevi hesaplar çerçevesinde hareket etmekle suçlamıştır. Son olarak Patrikhane, Moskova Patrikhanesini davranışlarıyla Doğu Ortodoks kiliseleri arasındaki birliği bozma tehlikesi yaratmakla suçlamıştır. Görünüşe bakılacak olursa Fener Rum Patrikhanesi ve Moskova Patrikhanesi çatışan bakış açıları ve hedefleri

yüzünden birbirlerini aynı şekilde, yani Doğu Ortodoks dünyasının birliğini tehlikeye atan taraf olmakla suçlamaktadırlar.】

Rus hükümeti bu mesele konusunda Moskova Patrikhanesi gibi tepki vermese de şüphesiz meseleyi yakından takip etmektedir. Zira daha önce de belirtildiği gibi Moskova Patrikhanesinin manevi desteği Rusyanın iç ve dış politikaları açısından önem arz etmektedir. Moskova Patrikhanesinin gücü ve prestijindeki herhangi bir değişimin Rusya için de yansımaları olacaktır. Bunun ötesinde Rusya, Fener Rum Patrikhanesine tarih boyunca şüpheyle yaklaşmıştır. Soğuk Savaş döneminde Fener Rum Patrikhanesi, Batı bloku ülkeleri tarafından Sovyetler Birliğinin savunduğu politikalar ve ideoloji karşısında bir nevi kale olarak görülmüştür. Gerçekten de Fener Rum Patrikhanesi söylemleriyle Sovyetler Birliğinin karşında durmuştur. Rusyanın Batılı ülkelerle çeşitli anlaşmazlıklar yaşadığı bugünlerde ise, uluslararası basında yer alan yorumlara göre, Rus hükümetinin gözünde Fener Rum Patriği I. Bartholomeos tamamen Batı yönelimli, Amerikan yanlısı ve aynı zamanda da Türk yanlısıdır.[30] ABDnin yakın zamanda Fener Rum Patrikhanesinin otosefal statüsü ile ilgili kararına destek çıkması ve Batılı medya kuruluşlarının şimdiden bu kararın Rusyanın gücüne büyük bir darbe indirilmesi anlamına geldiğini yazmaya başlaması da Rusyanın Fener Rum Patrikhanesine karşı olan olumsuz yaklaşımını körükleyeceği düşünülebilir. Rusyanın bu gelişmeye nasıl bir karşılık vereceği ise an itibarıyla bilinmemektedir.

Moskova Patrikhanesinden bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesinin kurulması meselesi üzerine din doktrini tartışmaları sürse de, bütün bu yazılardan da anlaşılacağı üzere, bu meselenin aynı zamanda siyasi boyutları da bulunmaktadır. Fener Rum Patrikhanesinin Ortodoks dünyasında din meseleleri konusundaki faaliyetleri Türkiyeyi doğrudan ilgilendirmese de bu faaliyetlerin ortaya çıkarabileceği siyasi sonuçlar Türkiyeyi ilgilendirecektir. Dolayısıyla Türk yetkililerinin ve kamuoyunun bu konuyu yakından takip etmeleri, Türkiye'nin bu konuda ortaya çıkabilecek siyasi gelişmelere karşı daha hazırlıklı olmasını sağlayacaktır.[31]

* Fotoğraf: <http://www.pappaspost.com> (solda Fener Rum Patriği I. Bartholomeos, sağda Moskova Patriği Kirill)

** Ferda Balancar, Moskova Ortodoksluğun birliğine darbe vurdu, Agos, 21 Eylül 2018, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/21274/moskova-ortodokslugun-birligine-darbe-vurdu>

[1] Mehmet Oğuzhan Tulun, Dünya Kiliseler Konseyi Nedir? *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Yorum No: 2014/38, 6 Mart 2014, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/DUNYA-KILISELER-KONSEYI-NEDIR> ; Mehmet Oğuzhan Tulun, Din Ve Çifte Standartlar, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Yorum No: 2016/25, 22 Nisan 2016, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/DIN-VE-CIFTE-STANDARTLAR> ; Mehmet Oğuzhan Tulun, Papa Fransuva Ekümenizm İçin Bastırıyor, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Yorum No: 2016/39, 29 Haziran 2016, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/PAPA-FRANSUVA-EKUMENIZM-ICIN-BASTIRIYOR>

[2] Boğos Levon Zekiyan, *Kayıp Kentten Manevi Vatana* □ *Ermeni tarihine toplu bir bakış denemesi* (İstanbul: Aras Yayıncılık, 2018), s. 96-97.

[3] Tulun, Dünya Kiliseler Konseyi Nedir?

[4] Mehmet Oğuzhan Tulun, Ortodoks Konsili 1200 Seneden Sonra Tekrar Toplanıyor, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Yorum No: 2014/51, 9 Nisan 2014, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/ORTODOKS-KONSILI-1200-SENEDEK-SONRA-TEKRAR-TOPLANIYOR> ; Orthodox Churches council opens on Crete despite Russia's absence, *BBC*, June 19, 2016, <https://www.bbc.com/news/world-europe-36569416>

[5] Mehmet Oğuzhan Tulun, Papa Fransuva Ve Patrik Kirilin Ortak Bildirisi İle İlgili Bir Değerlendirme, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Yorum No: 2016/12, 22 Şubat 2016, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/PAPA-FRANSUVA-VE-PATRIK-KIRIL-IN-ORTAK-BILDIRISI-ILE-ILGILI-BIR-DEGERLENDIRME>

[6] Tulun, Dünya Kiliseler Konseyi Nedir? ; Mehmet Oğuzhan Tulun, Hukuki Ve Tarihi Bir Tartışmaya Dini Katmak, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Yorum No: 2015/45, 12 Nisan 2015, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/HUKUKI-VE-TARIHI-BIR-TARTISMAYA-DINI-KATMAK>

[7] Türkiye Büyük Millet Meclisi; Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde Fener Rum Patrikhanesinin karıştığı olaylardan son derece rahatsız olmuş, bu sebeple Fener Rum Patrikhanesinin topraklarından çıkarılarak başka yere (örneğin Ortodoksluk için ruhani önemi olan Yunanistandaki Aynoroz (Athos) Dağına) taşınmasını istemiştir. Ancak Lozan Barış Konferansına katılan Batılı ülkeler TBMMnin bu isteğine şiddetle karşı çıkmışlardır. Sonuç olarak TBMM ve Batılı ülkeler bir orta yol bulmuşlardır: Fener Rum Patrikhanesi sadece din işleriyle ilgilenen bir Türk kuruluşu olarak kalacaktır ve Türkiye Fener Rum Patrikhanesinin dış ilişkilerinde kullandığı ekümenik sıfatını tanımayacaktır (zira TBMM bunun devlet için de devlet olacağını ve bunun kabul edilemez olduğunu bildirmiştir). Lozan Barış Konferansı tutanaklarında Türkiye Büyük Millet Meclisini temsil eden İsmet İnönünün bu konuda ifade ettiklerine bakınız: *Lozan Barış Konferansı - Tutanaklar* □ *Belgeler, Cilt 1, Kitap 1*, çevir. Seha L. Meray (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 291), s. 331

[8] Fener Rum Patrikhanesi resmi internet sitesi: <https://www.patriarchate.org/>

[9] Deniz Berktaş, Fener Patrikhanesi Moskova Savaşında Yeni Etap *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, Blog No: 2018/51, <https://avim.org.tr/Blog/FENER-MOSKOVA-SAVASI-NDA-YENI-ETAP>

[10] Paul Coyer, (Un)Holy Alliance: Vladimir Putin, The Russian Orthodox Church And Russian Exceptionalism, *Forbes*, May 21, 2015, <https://www.forbes.com/sites/paulcoyer/2015/05/21/unholy-alliance-vladimir-putin-and-the-russian-orthodox-church/#6c3d136f27d5> ; Paul Coyer, The Patriarch, The Pope And An Old Play From Russia's Geopolitical Playbook, *Forbes*, March 6, 2016, <https://www.forbes.com/sites/paulcoyer/2016/03/06/the-patriarch-the-pope-and-an-old-play-from-russias-geopolitical-playbook/#68f512704f37> ; Christopher Stroop, Putin Wants God (or at Least the Church) on His Side, *Foreign Policy*, September 10, 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/09/10/putin-wants-god-or-at-least-the-church-on-his-side/>

[11] Coyer, The Patriarch, The Pope And An Old Play From Russia's Geopolitical Playbook.

[12] FAQs of the Holy and Great Council, *Fener Rum Patrikhanesi - Kutsal ve Büyük Konsil resmi internet sitesi*, erişim tarihi: 18 Eylül 2018, <https://www.orthodoxcouncil.org/faq>

[13] Announcement of the Ecumenical Patriarchate (7th Sep. 2018), *Fener Rum Patrikhanesi*, <http://www.ec-patr.org/docdisplay.php?lang=gr&id=2564&tla=gr> ; Ecumenical Patriarchate Appointed Exarchs In Kyiv, In Autocephaly Preparation, *Religious Information Service of Ukraine*, September 7, 2018, https://risu.org.ua/en/index/all_news/orthodox/constantinople_patriarchy/72543/

[14] Andrii Fert, Spiritual capital: why Ukraine is breaking from Russias Orthodox Church, *OpenDemocracy.net*, September 17, 2018, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/andrii-fert/spiritual-capital-ukraine-orthodox-church>

[15] Fert, Spiritual capital: why Ukraine is breaking from Russias Orthodox Church.

[16] Taras Kuzio, Why Independence for Ukraines Orthodox Church Is an Earthquake for Putin, *Atlantic Council*, September 10, 2018, <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/why-independence-for-ukraine-s-orthodox-church-is-an-earthquake-for-putin>

[17] Иван Верстюк, Как приходы Московского патриархата становятся Киевскими, *NV.ua*, January 26, 2016, <https://nv.ua/publications/kak-prihody-moskovskogo-patriarhata-stanovjatsja-kievskimi-93219.html>

[18] Fert, Spiritual capital: why Ukraine is breaking from Russias Orthodox Church.

[19] Fert, Spiritual capital: why Ukraine is breaking from Russias Orthodox Church.

[20] Fert, Spiritual capital: why Ukraine is breaking from Russias Orthodox Church.

[21] Kuzio, Why Independence for Ukraines Orthodox Church Is an Earthquake for Putin.

[22] Deniz Berktaş, Ortodoks Dünyasında İpler Kopuyor, *Söyledik.com*, 13 Eylül 2018, <http://soyledik.com/tr/makale/7541/ortodoks-dunyasinda-ipler-kopuyor--deniz-berktay.html>

[23] Metropolitan Hilarion: Current situation creates a threat of schism for Universal Orthodoxy, *The Russian Orthodox Church* □ *Department for External Church Relations* September 8, 2018, <https://mospat.ru/en/2018/09/08/news163536/> ; Metropolitan Hilarion: Patriarch Bartholomew will bear personal responsibility before the judgement of God and the judgement of history, *The Russian Orthodox Church* □ *Department for External Church Relations*, September 8, 2018, <https://mospat.ru/en/2018/09/08/news163543/> ; Metropolitan Hilarion: The decision to suspend the liturgical mention of the Patriarch of Constantinople does not imply breaking off the Eucharistic communion, *The Russian Orthodox Church* □ *Department for External Church Relations* September 14, 2018, <https://mospat.ru/en/2018/09/14/news163805/>

[24] Statement of the Holy Synod of the Russian Orthodox Church concerning the uncanonical intervention of the Patriarchate of Constantinople in the canonical territory of the Russian Orthodox Church, *The Russian Orthodox Church* □ *Department for External Church Relations*, September 14, 2018, <https://mospat.ru/en/2018/09/14/news163803/> ; MINUTES of the Holy Synods held on 14 September 2018, *The Russian Orthodox Church* □ *Department for External Church Relations*, September 14, 2018, <https://mospat.ru/en/2018/09/14/news163817/>

[25] Metropolitan Hilarion: Patriarch Bartholomew will bear personal responsibility before the judgement of God and the judgement of history. ; The Will Of Orthodox Christians In Ukraine: Metropolitan Hilarion (Alfeyev) Vs. The Statistics, *OrthodoxyInDialogue.com*, September 9, 2018, <https://orthodoxyindialogue.com/2018/09/09/the-will-of-orthodox-christians-in-ukraine-metropolitan-hilarion-alfeyev-vs-the-statistics/>

[26] Russian Orthodox Church Threatens To Break Relations With Constantinople Once Autocephaly Is Granted To Orthodox Church In Ukraine, *Religious Information Service of Ukraine*, September 10, 2018, https://risu.org.ua/en/index/all_news/confessional/orthodox_relations/72572 ; Moscow Patriarchate to take tough response if Constantinople takes irreparable steps on Ukraine, *Interfax-Religion.com*, September 10, 2018, <http://www.interfax-religion.com/?act=news&div=14457>

[27] Holy divorce: Russian Orthodox Church quits Constantinople-led structures, *Unian.info*, September 14, 2018, <https://www.unian.info/politics/10261308-holy-divorce-russian-orthodox-church-quits-constantinople-led-structures.html> ; Claire Heffron, Russia's Orthodox Church freezes ties with Constantinople over Ukraine, *Euronews*, September 15, 2018, <https://www.euronews.com/2018/09/15/russia-s-orthodox-church-freezes-ties-with-constantinople-over-ukraine>

[28] Metropolitan Hilarion: The decision to suspend the liturgical mention of the Patriarch of Constantinople does not imply breaking off the Eucharistic communion.

[29] Metropolitan Hilarion: Current situation creates a threat of schism for Universal Orthodoxy.

[30] Coyer, The Patriarch, The Pope And An Old Play From Russia's Geopolitical Playbook.

[31] Son bir gelişme olarak belirtmek gerekirse: basında çıkan bir habere göre Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında Pazartesi Soçi/Rusya'da yapılan görüşmede bağımsız bir Ukrayna Ortodoks Kilisesi meselesi gündeme alınmamıştır: Kremlin spokesman says Putin, Erdogan did not discuss Ukrainian Church split, *TASS*, <http://tass.com/politics/1021971>

Yazar Hakkında :

Mehmet Oğuzhan Tulun AVİM'de Analist olarak görev yapmaktadır. Çalışmaları Doğu Avrupa, Kafkasya, Asya, Türk-Ermeni ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri, uluslararası suç ve tarih çalışmalarıyla ve din ile siyaset arasındaki etkileşime odaklanmaktadır.

Atıfta bulunmak için: TULUN, Mehmet Oğuzhan. 2026. "HRİSTİYAN DÜNYASINDA EKÜMENİZM SEKTEYE Mİ UĞRUYOR?." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2018 / 26. Eylül 21. Erişim Haziran 30, 2026. <https://avimbulten.org/tr/Analiz/HRISTİYAN-DUNYASINDA-EKUMENİZM-SEKTEYE-MI-UGRUYOR>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

 @avimorgtr

 <https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır